

GENETYKA MEDYCZNA i MOLEKULARNA

Redakcja naukowa Jerzy Bał

PWN

GENETYKA
MEDYCZNA
i MOLEKULARNA

GENETYKA MEDYCZNA i MOLEKULARNA

Redakcja naukowa **Jerzy Bal**

Projekt okładki i stron tytułowych **Lidia Michalak**

Ilustracja na okładce **Fotolia/Vladimir Melnikov**

Wydawca **Katarzyna Włodarczyk-Gil**

Redaktor merytoryczny **Agata Nocuń**

Redaktor prowadzący **Adam Kowalski**

Produkcja **Mariola Grzywacka**

Dział reklamy **Agnieszka Borzęcka** (agnieszka.borzecka@pwn.com.pl)

Skład: **Auto Graf, Warszawa**

Książka jest zmienionym i poprawionym wydaniem trzech kolejnych edycji publikacji pt. *Biologia molekularna w medycynie. Elementy genetyki klinicznej*, pracy zbiorowej pod redakcją Jerzego Bala.

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy cudzą własność i prawo
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe PWN SA
Warszawa 2017

Wydanie pierwsze, dodruk 2
Warszawa 2018

ISBN: 978-83-01-19263-1

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
02-460 Warszawa, ul. Gottlieba Daimlera 2
tel. 22 69 54 321, faks 22 69 54 288
infolinia 801 33 33 88
e-mail: pwn@pwn.com.pl;
reklama@pwn.pl, www.pwn.pl

Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

Przedmowa do wydania czwartego

Przedstawiamy książkę *Genetyka molekularna i medyczna*. Jest ona w prostej linii kontynuacją trzech kolejnych, poczynając od 2001 r., wydań podręcznika *Biologia molekularna w medycynie. Elementy genetyki klinicznej*. Tak jak poprzednio, cel, jaki przed sobą stawiamy, to prezentacja współczesnej wiedzy z zakresu genetyki człowieka oraz osiągnięć i zastosowań metod biologii molekularnej w różnych działach medycyny. Jesteśmy też przekonani, że pełnemu zrozumieniu zmian, jakie dokonują się w medycynie, powinna towarzyszyć informacja z zakresu podstaw genetyki i praw rządzących przekazywaniem i ekspresją cech. Odzwierciedla to układ i zawartość książki.

Lata upływające od poprzedniego wydania naznaczone są przez kolejne kroki milowe w genetyce człowieka. Odkrycia antropologów w połączeniu z nowymi metodami analizy DNA dostarczają nowych danych o ewolucji człowieka, w tym o bagażu, jaki gromadził się w genomie na drodze zasiedlania przez naszych przodków kolejnych kontynentów. C. Venter i C. Hutchison zredukowali życie swobodnie żyjącego organizmu do 473 genów. Technologia CRISPR/Cas9 wydaje się być aplikacją na miarę przełomu, jaki w genetyce molekularnej dokonał się w latach 70/80 ubiegłego wieku za sprawą enzymów restrykcyjnych. Precyzyjne redagowanie genomu urealnia bowiem nadzieje, jakie wiąże się z terapią genową. Zdziawiająco szybko adaptowana do diagnostyki genetycznej metoda sekwencjonowania następnej generacji w wielu przypadkach osiągnęła status badania rutynowego. Jest kwestią krótkiego cza-

su, aby metoda ta stała się badaniem z wyboru również w przesiewie noworodkowym czy w farmakogenetyce. Nowe technologie analizy kwasów nukleinowych unaoczniają jednocześnie wyzwania, jakie stoją przed genetyką. Liczba danych otrzymywanych po analizie fragmentu DNA sekwencjonowanego metodą Sangera wzrosła eksponencjonalnie spośród tysięcy lub milionów bajtów poprzez dziesiątek milionów dla mikromacierzy do dziesiątek miliardów w sekwencjonowaniu następnej generacji.

Zmiany w obecnym wydaniu obejmują nie tylko uaktualnienia przekazanych wcześniej informacji. Nowym rozdziałem jest *Epigenetyka*. Problematyka ta była obecna i w poprzednich wydaniach, ale jej znaczenie dla zrozumienia mechanizmów modyfikacji informacji genetycznej niewątpliwie uzasadnia nowe rozłożenie akcentów. Szerzej narysowano również spektrum możliwości, jakie przynosi nieinwazyjna molekularna diagnostyka prenatalna. Więcej miejsca niż do tej pory poświęcamy takim zagadnieniom, jak bioinformatyka. W warsztacie genetyka sprawność w wykorzystywaniu dostępnych w internecie danych czy komputerowa analiza sekwencji nukleotydów w DNA już nie wystarcza. Znaczenia nabiera umiejętność stawiania stosownych pytań, jak i zdolność interpretacji wyników analizy eksomu czy genomu pacjenta. Nowym, niewątpliwie brakującym do tej pory, jest rozdział poświęcony epidemiologii chorób dziedzicznych.

Społeczne oddziaływania i odbiór genetyki są bliskie środowisku genetyków człowieka. To bar-

dzo pragmatyczne podejście. Efekty naszych działań będą bowiem tym większe, im większa będzie dla nich akceptacja i zrozumienie. W tym kontekście warto pytać o zasady i reguły towarzyszące genetyce medycznej. Taką też funkcję ma spełniać konsekwentnie uwspółcześniany rozdział poświęcony aspektom prawnym współczesnej genetyki.

Last but not least w rozdziale *Słabość i siła genocentrycznej wizji biologii* znajdzie czytelnik rozważania, czy, a jeżeli tak, to w jakim stopniu, koncepcja genu wpisuje się w rozwój nauki.

* * *

Nową pozycją wydawniczą wartą polecenia jest *Genetyka medyczna* E.S. Tobias, M Connor, M. Ferguson-Smith. Redakcja naukowa A. Latos-Bieleńska. PZWL Warszawa 2014. Szereg informacji z zakresu genetyki klinicznej znajdzie czytelnik również w podręczniku *Genetyka medyczna*. Redakcja G. Drewa, T. Ferenc. Elsevier Urban & Partner. Wrocław 2011.

Jerzy Bal

Autorzy

Prof. dr hab. Jerzy Bal

Kieruje Zakładem Genetyki Medycznej Instytutu Matki i Dziecka (ZGM IMiD) w Warszawie. Zajmuje się badaniami i diagnostyką molekularną chorób dziedzicznych.

Prof. dr hab. Ewa Bartnik

Pracuje w Instytucie Genetyki i Biotechnologii Wydziału Biologii Uniwersytetu Warszawskiego (UW) oraz w Instytucie Biochemii i Biofizyki PAN (IBB PAN). W ramach zainteresowań genetyką człowieka specjalizuje się w chorobach powodowanych defektem mitochondrialnego DNA.

Prof. dr hab. Ewa Bocian

Wieloletni pracownik ZGM IMiD, którym kierowała w latach 2011-2013. Specjalizuje się w badaniach i diagnostyce cytogenetycznej i molekularnej chorób dziedzicznych.

Dr hab. Leszek Bosek

Profesor na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, Prezes Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa.

Prof. dr hab. Ewa Brojer

Kierownik Zakładu Immunologii Hematologicznej Transfuzjologicznej Instytutu Hematologii i Transfuzjologii (ZiHiT IHT) w Warszawie. Zajmuje się zagadnieniami alloimmunizacji antyge-

nami komórek krwi w wyniku ciąży lub przetoczeń krwi, w tym badaniami molekularnymi antygenów komórek krwi. Interesuje się też diagnostyką molekularną wirusów przenoszonych przez krew.

Dr Barbara Czartoryska

Wieloletni pracownik w Zakładzie Genetyki Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Specjalistka w zakresie badań biochemicznych i diagnostyki chorób lizosomalnych.

Dr Patrycja Daca-Roszak

Pracuje w Instytucie Genetyki Człowieka PAN w Poznaniu. Specjalizuje się w zagadnieniach genetyki populacyjnej pod kątem kryminalistyki i ewolucji człowieka.

Prof. dr hab. nauk farm. Władysława A. Daniel

Kierownik Zakładu Farmakokinytyki i Metabolizmu Leków Instytutu Farmakologii PAN w Krakowie. Specjalizuje się w farmakokinytyce i metabolizmie leków działających na ośrodkowy układ nerwowy.

Dr Janusz Fiett

Adiunkt w Zakładzie Mikrobiologii Molekularnej Narodowego Instytutu Leków (NIL) w Warszawie. Zajmuje się epidemiologią molekularną zakażeń bakteryjnych oraz metodami typowania bakterii opartymi na analizie DNA.

Alain Fischer

Profesor na Uniwersytecie im. Karłowicza (Paryż V). Zajmuje się diagnostyką i leczeniem pierwotnych niedoborów odporności.

Dr Tomasz Gambin

Pracuje w Instytucie Informatyki na Politechnice Warszawskiej oraz w ZGM IMiD. Zajmuje się rozwijaniem narzędzi bioinformatycznych wykorzystywanych w badaniach i diagnostyce molekularnej.

Prof. dr hab. Marek Gniadkowski

Kierownik Zakładu Mikrobiologii Molekularnej NIL. Specjalizuje się w epidemiologii molekularnej zakażeń bakteryjnych.

Dr Monika Gos

Pracuje w ZGM IMiD. Zajmuje się badaniami i diagnostyką molekularną chorób dziedzicznych. Specjalizuje się w genetyce rozwoju.

Dr hab. Piotr Grabarczyk

Kierownik Zakładu Wirusologii IHT. Zajmuje się molekularną i serologiczną diagnostyką wirusologiczną.

Dr Katarzyna Guz

Pracuje w ZIHIT IHT. Specjalizuje się w badaniach molekularnych antygenów erytrocytów, płytek krwi i granulocytów oraz w nieinwazyjnej diagnostyce prenatalnej konfliktów matczynopłodowych.

Prof. dr hab. Tomasz Grzybowski

Kieruje Katedrą Medycyny Sądowej Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (CM UMK). Specjalizuje się w badaniach genetyczno-sądowych, populacyjnych i filogeograficznych.

Dr Radosław Izdebski

Adiunkt w Zakładzie Mikrobiologii Molekularnej NIL w Warszawie. Kurator bazy danych *Klebsiella pneumoniae* MLST Instytutu Pasteura w Paryżu. Zajmuje się epidemiologią molekularną zakażeń bakteryjnych ze szczególnym uwzględnieniem metod typowania bakterii opartych na sekwencjonowaniu DNA.

Prof. dr hab. Andrzej Jerzmanowski

Kieruje Zakładem Biologii Systemów na Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego i Zakładem Biosyntezy Białka w Instytucie Biochemii

i Biofizyki PAN w Warszawie. Zajmuje się genetyką rozwoju i adaptacji organizmów do środowiska oraz ewolucją molekularną.

Dr Józef Kapusta

Pracuje w Instytucie Biotechnologii i Antybiotyków w Warszawie. Przedmiotem pracy badawczej jest ekspresja w roślinach preparatów biomedycznych.

Dr hab. Piotr Koziol

Wieloletni pracownik w Zakładzie Medycyny Sądowej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Specjalizuje się w zastosowaniu analizy DNA w badaniach pokrewieństwa.

Prof. dr hab. med. Anna Latos-Bieleńska

Kierownik Katedry i Zakładu Genetyki Medycznej Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu. Zajmuje się epidemiologią i etiologią wad wrodzonych i rzadkich chorób genetycznych.

Prof. dr hab. med. czł. rzecz. PAN Janusz Limon

Kierownik Katedry i Zakładu Biologii i Genetyki Medycznej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Zajmuje się genetyką i cytogenetyką nowotworów.

Dr Barbara Lisowska-Groszperre

Wieloletni dyrektor badań naukowych francuskiego Instytutu Badań Medycznych. W Laboratorium INSERM U429 w Szpitalu Neckera w Paryżu zajmowała się genetyką molekularną pierwotnych niedoborów odporności.

Prof. dr hab. med. Tadeusz Mazurczak

Wieloletni kierownik Zakładu Genetyki Medycznej IMiD. Specjalizuje się w genetyce klinicznej i poradnictwie genetycznym chorób dziedzicznych.

Dr hab. Jacek Nowak

Kierownik Zakładu Immunogenetyki IHT. Specjalizuje się w badaniach antygenów zgodności tkankowej, HLA i KIR oraz w immunogenetycznym doborze par biorca-dawca przeszczepu szpiku i badaniu związków genów z predyspozycją i przebiegiem chorób.

Dr Beata Nowakowska

Pracuje w ZGM IMiD. Kieruje Zespołem Pracownicy Cytogenetycznych. Specjalizuje się w cytogenetyce klasycznej i molekularnej.

Dr Agnieszka Orzińska

Pracuje w ZIHiT IHT. Specjalizuje się w badaniach molekularnych antygenów erytrocytów, płytek krwi i granulocytów oraz w nieinwazyjnej diagnostyce prenatalnej konfliktów matczynopłodowych.

Dr Norman Jan Pieniążek

Wieloletni pracownik i kierownik Laboratorium Referencyjnej Diagnostyki Molekularnej Narodowego Centrum Chorób Infekcyjnych, Centrum Kontroli i Zapobiegania Chorobom w Atlancie. Specjalizuje się w diagnostyce molekularnej chorób pasożytniczych.

Prof. dr hab. med. Jacek Józef Pietrzyk

Wieloletni Kierownik Zakładu Genetyki Medycznej, Katedry Pediatrii, Instytutu Pediatrii, UJ, Collegium Medicum. Specjalizuje się w poradnictwie genetycznym chorób dziedzicznych i badaniach chorób kompleksowych.

Dr Tomasz Pniewski

Pracuje w Instytucie Genetyki Roślin PAN w Poznaniu. Przedmiotem zainteresowań i pracy badawczej jest ekspresja w roślinach preparatów biomedycznych.

Dr n. med. Magdalena Ratajska

Jest adiunktem w Katedrze i Zakładzie Biologii i Genetyki Medycznej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Jej główne zainteresowania naukowe dotyczą genetyki nowotworów, głównie raka piersi i jajnika.

Dr n. med. Urszula Rogalla

Pracuje w Zakładzie Genetyki Molekularnej i Sądowej Katedry Medycyny Sądowej CM UMK. Zajmuje się genetycznymi badaniami pokrewieństwa i pochodzenia biogeograficznego.

Dr Sylwia Rzońca

Pracuje w ZGM IMiD. Zajmuje się badaniami i diagnostyką molekularną chorób dziedzicznych. Specjalizuje się w genetyce molekularnej niepełnosprawności intelektualnej.

Prof. dr hab. Marek Safjan

W pracy naukowej w Instytucie Prawa Cywilnego UW zajmuje się prawem cywilnym i medycznym. Prezes Trybunału Konstytucyjnego w latach 1998–2006. Obecnie sędzia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

Prof. dr hab. Małgorzata Schlegel-Zawadzka

Swoje zainteresowania związane z aspektami żywieniowymi osób zdrowych i chorych realizuje w Wydziale Nauk o Zdrowiu Collegium Medicum UJ. Interesuje się aspektami kulturowymi odżywiania i jego wpływu na nasz stan zdrowia.

Prof. dr hab. Janusz A. Siedlecki

Kierownik Zakładu Onkologii Molekularnej i Transalacyjnej Centrum Onkologii Instytutu w Warszawie. Specjalizuje się w diagnostyce molekularnej chorób nowotworowych.

Dr Paweł Siedlecki

Adiunkt w Zakładzie Bioinformatyki IBB PAN i Instytutu Biologii Eksperymentalnej Roślin UW. Jest autorem publikacji z zakresu projektowania leków *in silico*. Uczy bioinformatyki na UW i Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Dr hab Katarzyna Tońska

Pracuje w Instytucie Genetyki i Biotechnologii Wydziału Biologii UW. Zajmuje się diagnostyką molekularną i epidemiologią chorób mitochondrialnych oraz polimorfizmami mitochondrialnego DNA.

Prof. dr hab. med. Anna Tyłki-Szymańska

Pracuje w Klinice Pediatrii Żywienia i Chorób Metabolicznych Instytutu „Pomnik-Centrum Zdrowia Dziecka”. Zajmuje się diagnostyką i leczeniem osób z chorobami metabolicznymi.

Lek. Joanna Wiszniewska

Specjalistka z zakresie patologii i diagnostyki molekularnej chorób genetycznych w Baylor College of Medicine w Houston, USA.

Dr hab. Wojciech Wiszniewski

Pracuje w Zakładzie Genetyki Molekularnej i Medycznej, Oregon Health & Sciences University w Portland, USA. Zainteresowania badawcze obejmują różne aspekty patologii molekularnej chorób dziedzicznych.

Prof. dr hab. Ewa Ziętkiewicz

Pracuje w Instytucie Genetyki Człowieka PAN w Poznaniu. Specjalizuje się w zagadnieniach genetyki populacyjnej, epidemiologii genetycznej chorób rzadkich i molekularnych mechanizmach ewolucji *Homo sapiens*.